

Pearl Dykstra (2015)

Erving Goffman: Voor de standaardgereedschapskist

Verschenen in *Sociologie Magazine*, 23(2), 9.

Trefzekere beschrijvingen als basis voor een groter verhaal

Centraal in het werk van Erving Goffman is het begrip “dramaturgie”, de gedachte dat het dagelijkse leven een eeuwigdurend toneelstuk is waarin mensen de aan hen toebedeelde rollen spelen in interactie met anderen. Zorgvuldige observatie van dagelijkse “vertoningen” geeft volgens hem inzicht in de sociale relaties die de noodzakelijke ordening in een samenleving structureren. Zijn doeltreffende beschrijvingen van menselijke interacties waren een bron van inspiratie toen ik in de vroege jaren tachtig aan de Universiteit van Toronto mijn Masterscriptie schreef over ongewenste intimiteiten.

Bij Goffman vond ik metaforen voor de wijze waarop verbale en non-verbale gedragingen statusverschillen in man-vrouwrelaties kunnen creëren en bestendigen. Mijn belangstelling ging niet uit naar duidelijke overtredingen (aanranding, bijvoorbeeld). Wel wilde ik ontrafelen hoe subtiele vormen van gezichtsmimiek, lichaamshouding, aanrakingen en taalgebruik uitingen kunnen zijn van mannelijke dominantie. Goffmans (1956) opstel over *deference and demeanor* (in 1967 opgenomen in de bundel *Interaction ritual*) was mijn startpunt. Daarin las ik dat superieuren (artsen, politieagenten, chefs) zich gedragingen kunnen permitteren (schuine moppen vertellen, naar de thuissituatie vragen) die ondergeschikten beter achterwege kunnen laten. Latere feministische onderzoekers in de *doing gender* traditie lieten een vergelijkbare asymmetrie in het gedrag van mannen en vrouwen zien. Mannen zijn sterker geneigd dan vrouwen om plat te praten, luidruchtig te zijn en er onverzorgd uit te zien. Goffman zou zeggen dat mannen zich meer sociale ruimte toe-eigenen.

Gender advertisements (1979) bracht rake typeringen van man-vrouw verhoudingen. Hierin rangschikt Goffman reclamefoto's onder kopjes zoals *licensed withdrawal* (in de fysieke nabijheid van mannen kijken vrouwen steeds dromerig weg), *the ritualization of subordination* (vrouwen, maar niet mannen, worden steeds liggend of in een lagere positie afgebeeld) en *the feminine touch* (vrouwen strelen objecten in plaats van deze te manipuleren of vast te pakken). Leunend op het model van de ouder-kindrelatie, beargumenteert Goffman dat vrouwen “van ernst worden gevrijwaard”. Het beeld van vrouwen in de Amerikaanse reclamefoto's uit de jaren zeventig is dat zij zich onttrekken aan of worden beschermd tegen de serieuze werkelijkheid. Goffman benadrukt dat kijkers de foto's niet eigenaardig of onnatuurlijk vinden.

Het dramaturgische perspectief op de sociale werkelijkheid is inmiddels gemeengoed geworden binnen de sociologie. Door Goffman ontwikkelde begrippen zoals *impression management* (1959), de strategische manipulatie van het beeld dat anderen van ons hebben, *personal space* (1971), de ruimte waarin mensen zich comfortabel voelen ten opzichte van anderen en *frame* (1974), de wijze waarop mensen sociale situaties definiëren, behoren tot de standaard gereedschapskist van sociologen, psychologen en antropologen. Ze worden ook zeer gewaardeerd door studenten. Toch heeft Goffman nooit school gemaakt. Wellicht is zijn vertellende en bijna informele stijl te

onnavolgbaar. Er zijn echter meer redenen. Hij heeft geen poging gedaan om tot een overkoepelende theorie van maatschappelijke ordening te komen, zelfs niet in de presidentiële jaarrede die hij vlak voor zijn dood schreef en in 1983 postuum werd gepubliceerd in de *American Sociological Review*. Hij refereerde weliswaar aan de theoretische beginselen van collega's, maar ging een systematische vergelijking met zijn eigen ideeën uit de weg. We kunnen hem evenmin als een exemplarisch etnomethodoloog kenschetsen. Daarvoor was de stijl van zijn empirische werk onvoldoende secuur.

Nadat mijn masterscriptie was voltooid heb ik me nauwelijks verder verdiept in het werk van Goffman. De bruikbaarheid van zijn inzichten voor mijn latere wetenschappelijke werk was gering. Een belangrijk manco was dat hij weinig perspectief bood voor fundamentele vragen naar sociale verandering. Mijn waardering voor zijn trefzekere beschrijvingen van gezagsverhoudingen in sociale situaties is echter onverminderd groot gebleven. Bij Goffman heb ik de kunst afgekeken om door middel van een goed geselecteerd voorbeeld een groter sociologisch-relevant verhaal te vertellen.

Pearl Dykstra, Hoogleraar Empirische Sociologie, Erasmus Universiteit Rotterdam en Vice President van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen